

V. Dabac ima: *dizelska električna lokomotiva*,¹⁷ što je također pravilno i što ujedno ne isključuje tvorenice: *dizelica* i *dizelka*.

Prema tome, ako se radi o *izumu* koji pripada određenoj osobi, valja upotrijebiti naziv s pridjevom na *-ov/-ev, -in*. A ako se radi pak o nečemu što nije *izum* te osobe, što izvorno ne pripada njoj, nego označuje nešto što je u kakvu širem odnosu prema toj osobi, valja upotrijebiti pridjev na *-ski*. To načelo pretpostavlja znanje o tom je li što čiji *izum* ili nije. Zato bi bila velika obveza stručnjaka koji uvode koji novi termin toga tipa da, prije širenja u praksi, raščiste koji je pravi naziv u duhu tvorbe hrvatskoga jezika.

S a ž e t a k

Marko Lukenda, Zavod za jezik, Zagreb, izvorni znanstveni članak, UDK 801.612:808.62, primljen za tisak 18. rujna 1980.

Es wird in diesem Artikel über das Problem der Benennung der Motoren mit dem Namen des Erfinders im ersten Teil des Termins gesprochen. Auf Grund der Analyse stellt sich heraus, dass für die Termine dieser Art die Adjektiva auf *-ov/-ev* und *-in* gebraucht werden sollen. Und wenn es sich um etwas handelt, was mit dem Erfinder nicht direkt in Verbindung steht, sondern sich auf die Erfindung bezieht, dann sollen die Adjektiva auf *-ski* gebraucht werden.

PITANJA I ODGOVORI

O ZNAČENJU I UPOTREBI RIJEČI

PRETKAZATI I POTAKNUTI

Čitatelj P. R. iz Siska pita što je ispravno: »predkazati i podstaknuti ili pretkazati i potaknuti?« Na temelju svojega jezičnog osjećaja (i znanja) taj čitatelj daje prednost drugom paru primjera, ističući da se tako »nvijek govorilo i učilo u školi«.

Iako se o tome već pisalo u stručnoj literaturi, a za širu javnost o tome je već pisao i pisac ovih redaka (usp. Vjesnik, 16. i 23. ožujka 1976), potrebno je ipak dati odgovor i u jeziku zbog svih onih koji se mogu naći u istoj dilemi kao i čitatelj koji je postavio pitanje.

1. O riječima pretkazati i predkazati

Mnogo ima prilika u kojima se mora izreći značenje koje pokriva riječ (glagol) *pretkazati* ili inačica *predkazati* (ako se ne upotrijebi koja druga riječ, npr. proroči). Na osnovi raspoloživih podataka, njihova odnosa i rasporeda, često se može predvidjeti i ono što nije izričito. Ako npr. napišemo koju riječ (poruku) s kojim nečimkim, krivim ili ispuštenim slovom, tu riječ (poruku) obično ipak možemo pročitati kako treba jer ono nečitko, krivo ili ispušteno slovo *pretkazujemo* na temelju drugih slova i tako uspostavljamo cjelovitost željene riječi (poruke). Takve i slične postupke obavljamo svakodnevno, često i

¹⁷ V. Dabac, 2. dio, n. dj., str. 146.

neopazice, i to u svim svojim djelatnostima. Pretkazivanje je dakle, i kao pojava i kao postupak, bitna značajka ljudske opstojnosti i ljudskog rasta.

Za navedeno je značenje u našem jeziku normalan izraz riječ *pretkazati*, tvorena od prijedloga (prefiksa) *pred* + *kazati* (od čega jednačenjem po zvučnosti nastaje *pretkazati*) u temeljnom, standardnom značenju 'predvidjeti'. Tvorba je *pretkazati* (*pred* + *kazati*) čista, sustavna, jer se uklapa u potvrđene, ovjerene tvorbene obrasce; obje sastavnice (*pred* i *kazati*) i same su za sebe normalne riječi našega jezika, svaka sa svojim značenjem, a kad su združene u jednu riječ, ta riječ (*pretkazati*) ima novo, svoje značenje, ono koje je navedeno za taj glagol. Ta je novonastala riječ i tvorbena gipka (tvorbena produktivna), a to je važan uvjet da se riječ u jeziku ustalila i da se nje i njezinim izvedenicama mogu izricati svi potrebni sadržajni suodnosi kojima je značenjsko polazište temeljni glagol *pretkazati*.

Najebičnije su ove izvedenice:

pretkazivati (značenje nesvršenosti glagolske radnje koja se izriče svršenim parnjakom *pretkazati*),

pretkazivanje (glagolska imenica od *pretkazivati*),

pretkazljiv (koji se može *pretkazati*),

pretkazljivost (osobina onoga što je *pretkazljivo*),

pretkazivač (onaj koji *pretkazuje*).

Glagolska inačica *predskazati*, *značenjski* posve odgovara značenju glagola *pretkazati*; od te se inačice tvori i isti red izvedenica kao i od glagola *pretkazati*. Usp. *predskazivanje*, *predskazivati*, *predskažljiv*, *predskažljivost*, *predskazivač*. Usprkos svemu tomu, tvorenica *predskazati* (s izvedenicama) nema jednako jezično opravdanje kao tvorenica *pretkazati* (s izvedenicama).

U našem suvremenom književnom jeziku nema glagola *skazati*, pa taj lik nije pogodan kao polazište za navedene tvorbene postupke. Imamo glagol *iskazati*, ali se on tvorbeno raščlanjuje na *iz* + *kazati* (praktički se to ostvaruje kao *is* + *kazati* =

iskazati), dakle ni taj glagol nije polazište za tvorenicu *predskazati*.

U nas je tvorenica *predskazati* izravan ili neizravan rusizam, primljena kao gotova riječ, napravljena po pravilima i na osnovi jezičnih podataka ruskog jezika: u ruskom postoji temeljni glagol koji odgovara našoj glasovnoj prilagođenici *skazati* (rus. 'skazat'). Ta ruska riječ i naša *kazati* imaju isto značenje ('reći'), ali se razlikuju glasovnim sastavom; u skladu je sa zahtjevima svakoga od tih jezika što se u svakom od njih tvore izvedenice njegovim vlastitim jezičnim sredstvima.

Kao što se vidi, imamo dvije istoznačne tvorenice: jednu izvorno našu i jednu naknadno ponašenu, svaku s istim redom izvedenica. Ako se držimo načela da primljenice (tuđice) treba upotrebljavati uglavnom samo onda kad za njih nemamo dobrih zamjena u svojem jeziku, onda bi naša tvorenica *pretkazati* (s izvedenicama) morala imati prednost pred primljenom tvorenicom *predskazati* (i izvedenicama).

2. O riječima *potaknuti* i *podstaknuti*.

Nedavno nam se pisac jednoga teksta potužio da su mu lik glagola *potaknuti* »ispravili« *u podstaknuti*; misli da to nije u redu pa moli obrazloženo mišljenje. Potaknuti tim slučajem, a i pitanjem navedenim u uvodu, u ovoj ćemo prilici govoriti o odnosu tih dvaju glagolskih likova.

Glagol *potaknuti* (ili kraći, manje običan, lik *potaći*) tvoren je od *po* + *taknuti* (*po* + *taći*). Prefiks *po-* pridružen glagolima ima razne službe; između ostaloga da nesvršene glagole pretvori u svršene. Kako je i osnovni glagol *talnuti* (*taći*) svršen, prefiks *po-* u *potaknuti* (*potaći*) samo modificira značenje osnovnoga glagola:

a) bilo da njegov pretežno konkretan sadržaj (*talnuti* ili *taći*, npr. što čime) pretvara u apstraktni (*potaknuti* ili *potaći*, npr. koga na što);

b) bilo da konkretnom značenju dodaje nijansu s ograničenijim, samim tim i određenijim značenjem (*potaknuti* ili *potaći*, npr. oganj) u značenju 'podjariti' (što).

Neki misle da nam je gdje kad osim glagola *potaknuti* ili *potaći* potreban i glagol koji bi bio tvoren od *pod + taknuti* (*pod + taći*). Kad bi to i bilo, krajnji bi rezultat opet bio isti: *potaknuti* (*potaći*), bez razlike u značenju. Prema tome, tvorbe *pod + taknuti* (*pod + taći*) praktički nema.

Jedino se može dodati da je lik *potaknuti* običniji nego *potaći*, osobito zbog svoje punije usustavljenosti. Usp.

<i>potaknuti,</i>	<i>potaći,</i>
<i>potaknuo,</i>	<i>potakao,</i>
<i>potaknut.</i>	—

Lik *podstaknuti* (*podstaći*) koji se gdje kad nameće umjesto *potaknuti* (*potaći*) kao da nadomješta ono što bi se htjelo izreći likom *pod + taknuti* (*pod + taći*) kojega u praksi nema, jer se to glasovno svodi na *potaknuti* (*potaći*). Međutim, raščlambom tvorbe dobili bismo *pod + staknuti* (*pod + staći*), a glagola *staknuti* (*staći*) nemamo u jeziku, barem ne u značenju koje bi

odgovaralo značenjskim zahtjevima složenoga glagola *podstaknuti* (*podstaći*). Taj glagol, o kojem se obično misli da je rusizam u našem jeziku, nije izvorna tvorenica ni u ruskom jeziku, nego je vjerojatno i u tom jeziku nastao po uzoru na koju drugu sličnu tvorbu, najvjerojatnije po uzoru na tvorenice kao što su npr. *podstrek*, *podstreknuti*, *podstrekivati* i dr. (ovdje navedene kao naše prilagođenice).

Glagol je dakle *podstaknuti* (*podstaći*) s izvedenicama nestandardan u našem jeziku i uvijek mu se pridružuje značenje našega standardnoga glagola *potaknuti* (*potaći*), a ne koje drugo, dodatno značenje, pa pri izboru ne bi smjelo biti dileme kojemu treba dati prednost. Očito glagolu *potaknuti* (*potaći*). Taj izbor onda vrijedi i za izvedenice (npr. *potaknuće*), jednako i za red izvedenica od osnove nesvršenoga glagola *poticati*: *poticaj*, *poticajan*, *poticalo*, *potičatelj*, *potičateljica* i dr.

Božidar Finka

KAKO DA IZRAŽAVAMO ŽALJENJE ZA UMRLIM?

Čitateljica Lj. P., profesorica iz Zagreba, piše: »Molim vas da u jednom od idućih brojeva Jezika napišete nešto o uporabi riječi *saučešće*, *sućut*, *suosjećanje*.

Ne bi bilo dvoumljenja koju od ovih riječi izabrati da nisam u Broz-Boranićevu Hrvatskom pravopisu iz 1911. pronašla samo riječ *saučešće*, u Boranićevu Pravopisu hrvatskog ili srpskog jezika (1947) *saučešće* i *sunčešće*, a u Jezičnom savjetniku (Pavešić), koji inače upozorava na uporabu „bolje riječi“, piše da se mjesto *saučešće* uzima i *sućut*.«

Zanimanje je naše čitateljice za izbor između navedenih i srodnih riječi razumljivo i opravdano, kao što je razumljivo i opravdano da ljudi jedni drugima izražavaju svoje žaljenje za umrlim. Ta je navika prastara i u raznim se povijesnim, civilizacijskim i društvenim sredinama izražava na različite načine, gdje kad i u istoj sredini na više načina. U našoj sredini, sada i ovdje,

najobičniji je način usmeno ili pismeno (pismom, brzojavom, novinskim oglasom) izražavanje žaljenja često unaprijed određenim, ustaljenim riječima.

Najčešće se u toj prilici upotrebljavaju riječi *sućut* ili *suosjećanje* i *saučešće* (rijetko *suučešće*), pa *sažaljenje* i *žaljenje* jer upravo te riječi izražavaju ono i onakvo raspoloženje koje je u toj prilici primjerno. Ipak, nigdje i nikad nije moguće propisati koju će riječ i u kakvoj svezi ljudi upotrijebiti; obično se riječ izusti ili napiše spontano, onako kako izlazi iz osjećaja i navika onoga koji je upotrijebi, onako kako će najbolje odgovarati onomu komu se upućuje. Tu dakle ne može biti jezičnoga vrednovanja, mjerodavan je jedino stav ljudske uzajamnosti. Zato o navedenim i sličnim riječima ne možemo govoriti s gledišta njihove upotrebljivosti, nego samo s gledišta njihova odnosa i mjesta u rječniku određenoga jezika.